

GEESTEN

Toelichting op de catalogus van geesten op de strandwallen van Noord- en Zuid-Holland (<https://cultureelerfgoed.nl/>)

Frits David Zeiler

Inleiding

In zijn *Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag* uit 1965 zag J.K. De Cock in de veelal ovale, door wegen en vaak ook bebouwing begrensde akkergronden op de strandwallen ('geesten') een min of meer gereguleerd sociaaleconomisch systeem. Dit vergeleek hij met de essen of enken in met name Oost-Nederland, die destijds werden beschouwd als een vroegmiddeleeuwse verschijningsvorm van collectief landgebruik. Inmiddels is wel duidelijk geworden dat de Hollandse geesten daarmee geen overeenkomst vertonen – fysisch noch juridisch, economisch noch landschappelijk (Dat er ook in Holland hier en daar *meenten* en *enken* voorkomen vormt dan ook geen enkel bewijs meer voor die veronderstelde verwantschap.) Bovendien komt het begrip *geest* al zeer vroeg voor in de bronnen, maar wordt het gebruikt voor verschillende verschijningsvormen die weliswaar verwant zijn, maar geenszins identiek. Alleen al daarom voldoet het statische beeld dat De Cock heeft geschetst niet meer. Daarbij moeten we bedenken dat van de landschappelijke dynamiek die zich tijdens de middeleeuwen afspeelde in 1965 de jonge duinvorming nog een groot fysisch en historisch-geografisch raadsel was. De laatste jaren is de geestproblematiek intensief bediscussieerd. Dat heeft onder meer geleid tot herziening en herijking van eerdere inventarisaties. Centraal daarbij staat de definitiekwestie: wat zijn geesten?

Begripsomschrijving

Het begrip *geest* komt al voor in de vroegste geschreven bronnen over Holland. De oudste optekeningen zijn die in de zogenaamde Goederenlijst van de Dom in Utrecht uit ca 925, waarvoor geput is uit nog oudere gegevens. In de buurt van Naaldwijk worden *Hustingest*, *Litlongest* en *Langongest* genoemd, in Rijnland *Osgeresgest* (Oegstgeest), *Husingesgest* en *Polgest* (Poelgeest). Dit zijn duidelijk nederzettingsnamen, waarvan er twee als plaatsnaam tot op heden hebben overleefd. Noordhollandse pendanten als *Uitgeest*, *Dorregeest* en *Zanegeest* vertonen eenzelfde karakter. Daarnaast komen er – o.a. in de Egmondse bronnen en de grafelijke oorkonden uit de 12de en 13de eeuw – beschrijvingen voor van 'geestland' als aanduiding van hoger gelegen akkergronden tegenover wei- en hooilanden ('koeland') in de 'vennen' of veenontginningen. Dit 'geestland' moet niet verward worden met de term 'geestgronden', die pas in de 19de eeuw is geïntroduceerd als aanduiding van de meestal afgezande strandwalgronden, in gebruik genomen voor de bloembollencultuur. Deze term kan dan ook in historische beschouwingen beter worden vermeden. Op grond van het voorgaande kunnen we proberen om het algemene begrip in een aantal betekenissen te onderscheiden, die de historische ontwikkeling en de verschillende verschijningsvormen enigszins recht doen.

1. Een geest is in cultuur gebrachte grond op de strandwallen van Noord- en Zuid-Holland, en wordt in historische bronnen ook wel aangeduid als *geestland*. Hierbij dient te worden aangetekend, dat hetzelfde woord in het kustgebied van Noord-Duitsland en Zuidwest-Denemarken wordt gebruikt voor de pleistocene gronden tegenover het polder- of marsland dichters langs de zee. Dit is eveneens het geval met het verwante Fries-Groningse begrip *gaast* of *gast*.

2. Een geest is een naamkundig begrip (plaatsaanduiding of toponiem) dat soms zelfstandig, maar meestal in een samengestelde vorm voorkomt als:

- een aanduiding van het land onder 1): *Vronlegeist, Elsgeest*;
- een aanduiding van een specifiek gedeelte van het bouwland: *Hofgeest, Bronsgeest*;
- de naam van een kerkdorp of buurschap: *Dorregeest, Oegstgeest*.

3. Een geest is een nederzettingsgeografische of geomorfologische aanduiding voor op de kaart te onderscheiden structuren, met name complexen van akkerland, ingebed in of gecombineerd met een stelsel van wegen en paden op de strandwallen.

Daarbij doen zich wel direct al interpretatieproblemen voor. Bijvoorbeeld: hoe oud is de naam (of tot welke periode kunnen we die herleiden)? Hoe oud is dan de geest, en waar lag die? Wat doen we met duidelijk vroegmiddeleeuwse nederzettingen waar geen geestachtige vormen zijn aan te wijzen? Of, nog erger, met geest-namen die geen geest blijken te zijn? Dat laatste is bijvoorbeeld het geval in Spaarnwoude, een kerkdorpje dat op een kleine strandwal is gebouwd, maar dat een duidelijke veenontginningsstructuur vertoont – en toch *De Geest* wordt genoemd. Of met de twee uiterste geesten van Zuid-Holland, de Grote en de Kleine Geest bij Naaldwijk, die eerder een aandijking dan een stuk oud bouwland lijken te zijn? Aanduidingen zoals Van Snippenburg hanteert zoals ‘mogelijk’, ‘waarschijnlijk’ of ‘zeker’ kunnen daarom maar beter worden vermeden. De geest die ligt tussen Hereweg en Achterweg in Heemskerk lijkt een schoolvoorbeeld van een klassieke nederzettingsstructuur, ovaalvormig, dus geheel volgens het model van De Cock. Er is sprake van een zekere lintbebouwing langs beide wegen, de geest zelf is merendeels open en aan het ene uiteinde bevindt zich de parochiekerk. Maar als men hier naar de in kleine percelen verkavelde randen kijkt, is het beeld al direct minder helder. We moeten ons dan ook afvragen, of het niet gaat om een algemeen ‘geestland’ waarbinnen op de kaart toevallig een ideaaltype als deelstructuur kan worden onderscheiden.

Dat brengt ons op het punt van de centraal gelegen landerijen en de randen van de strandwal. De laatste ogen soms bijna als ontginningsblokken, en vaak moeten we er rekening mee houden dat ze dat ook echt zijn. De Hofgeest c.a. bij Velsen is daar een voorbeeld van. Maar ook de Dronkgeest en de Legegeest bij Wimmenum of de Dampegeest bij Limmen zijn sprekende bewijzen dat ook lager gelegen land tot de geest kon gaan behoren. Hetzelfde zou kunnen gelden voor de kleinere randgeesten van Oegstgeest en Voorschoten. We zijn bij het ontstaan daarvan dan wel al in de periode van een sterk verbeterde ontwatering aangeland, dus minstens in de 12de eeuw. Dat deze randen worden begrensd door een wetering (in Schoorl zelfs Geestwetering genoemd) zou daarvoor een aanwijzing kunnen vormen. Al met al lijkt het handig om het begrip *ontginningsgeest* te introduceren, waarmee zowel de randen van de strandwal kunnen worden aangeduid (Hargen, Akersloot, Rijswijk-Voorburg) als genoemde blokvormige geesten tegen of in de

rand van de jonge duinen. Op deze wijze zijn ook die geesten te categoriseren, die zich in de 16de en 17de eeuw nog uitbreidden in het nollengebied, zoals in Noordwijkerhout, Voorhout, Wassenaar en Den Haag.

Bij de toetsing van de 'echtheid' van het nederzettingsgeografisch fenomeen is rekening gehouden met de vorm van de onderliggende strandwal. Verreweg in de meeste gevallen geeft die een oriëntatie zzw-wno, dus parallel aan de kustlijn. Voor de aanduiding van de windrichtingen in de naamgeving is in het verleden overigens meestal 'west' en 'oost' aangehouden, omdat men zich richtte op de zee – die nog altijd enigszins ten onrechte 'Noordzee' wordt genoemd. Soms wijkt de richting af, het sterkst in Camp en Hargen, in Bergen, in Castricum en in Velsen, waar de ligging min of meer oost-west is. Heemskerk en Oegstgeest zijn een kwartslag gedraaid, Naaldwijk heeft een heel eigen wending gekregen. De meeste van deze afwijkingen hangen samen met voormalige estuaria of rivier- en kreeklopen. In een aantal gevallen is op grond van de structuur, de ondergrond en de functie van de nederzetting reden geweest tot twijfel over het karakter als oude landbouwgrond. Zo zijn in Kennemerland behalve het al genoemde Spaarnwoude ook Benes, De Koog en Assem van de oorspronkelijke inventarisatie afgevallen, en in Zuid-Holland Valkenburg, Rijnsburg en Wateringen. Daarmee is niet gezegd dat het geen oude, vaak al vroegmiddeleeuwse nederzettingen zijn, maar wel dat er geen geesten in de geografie terug te vinden zijn. Opvallend zijn overigens ook de leemten op dit gebied in oudere dorpen als Schoorl en de Binnen-Egmond, al komt de aanduiding 'gelegen op de geest' daar voor individuele percelen wel voor.

In veel gevallen is tijdens het onderzoek wel gelet op het vaak voorkomende wegenpaar dat de 'klassieke' dorpsgeest omsluit. Naast interlokale verbindingen als Voorweg, Bredeweg, Hogeweg en Heereweg kennen we lokale wegen met namen als Achterweg, Binnenweg, Buerweg, Doodweg, Lij- of Lijtweg (met variant Leeweg) en Notweg. Er zijn ook echte paren als Westerweg en Oosterweg, maar die zeggen lang niet altijd iets over aard en omvang van het geestland. Op Zanegeest bij Bergen omsluiten twee wegen van die naam het centrale ovaal op de strandwal, maar tussen Alkmaar en Limmen vormen ze eenvoudig de route over de west- respectievelijk oostflank van de hoge grond, met een lengte van ruim 10 km. Uiteindelijk zijn er in het overzicht van de gewogen en in orde bevonden geesten drie categorieën onderscheiden:

- a) dorpsgeesten, nederzettingen met een geconcentreerde bebouwing, vaak inclusief een kerk;
- b) geestnederzettingen, grotere bijbehorende structuren met een verspreide bebouwing, soms gecombineerd met een dorpsgeest;
- c) ontginningsgeesten in laagland of in nollengrond.

Een klein aantal niet goed inpasbare geesten zijn in de kolom 'overig' beland. De categorie 'cartografische illusies', zoals die bij Van Snippenburg nog voorkwam (b.v. tussen Castricum en Uitgeest) is uiteindelijk geschrapt. In totaal zijn nu 70 afzonderlijke geesten onderscheiden: 50 in Kennemerland en 20 in Zuid-Holland. Recent lokaal historisch onderzoek (Castricum, Monster) heeft het beeld completer gemaakt. Verder detailonderzoek zal zeker nieuwe voorbeelden aan het licht kunnen brengen.

Het onderzoek en de daarbij gebruikte bronnen

Voor het onderzoek zijn drie categorieën bronnen gebruikt. Ten eerste uiteraard de bestaande literatuur en de daarin opgenomen verwijzingen. Het werk van De Cock is daarbij nog altijd een *Fundgrube*. Voor Zuid-Holland vormt de dissertatie van Henderix een waardige pendant. Daarnaast zijn er verschillende goede bronnenuitgaven, zoals de *Oorkondeboeken*, de *Fontes Egmundenses*, het *Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200* en de *Informacie* van 1514. In enkele gevallen boden ook archiefinventarissen uitkomst (zoals bij Wassenaar) of uitputtende lokale inventarisaties (Hargen en Egmond). Als laatste, even onmisbare als hachelijke bron, waren daar natuurlijk de kaarten.

Kaarten zijn onmisbaar, omdat het bij de geesten natuurlijk om een ruimtelijk, geografisch verschijnsel gaat. Maar ze zijn ook gevaarlijk in het gebruik, omdat ze altijd maar een momentopname zijn van een dynamisch proces dat landschappen vormt en vervormt – en soms volslagen onherkenbaar maakt. De jonge duinvorming (ca 1200 – ca 1600) is daarvan natuurlijk het bekendste voorbeeld, direct gevolgd door de veenontginningen. De gevolgen van het eerste zijn meestal niet zichtbaar; die is überhaupt zeer slecht gedocumenteerd. De ontginningen laten zich meestal nog wel reconstrueren, ook al zijn de landschappen door inklinking, vernatting, vervening, afslag en herdijking totaal van aanzien veranderd. Vanaf de eerste betrouwbare kaarten (ca 1530) kunnen we de veranderingsprocessen vaak vrij nauwkeurig volgen, al moeten we ook dan nog rekening houden met foutieve weergaven door de kaartmakers of foutieve interpretaties door de latere beschouwer. Terugprojecteren is mogelijk, maar moet met beleid gebeuren, en zelfs de geavanceerde paleogeografische kaarten van de bodem van Nederland zijn momentopnamen volgens de huidige stand van de wetenschap. Maar toch, met name de waterschapskaarten en de vroegste topografische kaarten (en soms ook de kadasterkaarten) kunnen ons een heel goed inzicht geven in de ontwikkeling van het kustlandschap vanaf de late middeleeuwen tot nu.

Valt er, voorafgaande aan de afzonderlijke beschrijvingen van de geesten per ambacht of kerkdorp, nu al iets algemeen te zeggen over de geesten van Holland? We doen een voorzichtige poging.

In de eerste plaats kan het beeld worden bevestigd, dat vanaf de vroege middeleeuwen in heel Holland op de geesten is gewoond – voorzover we dat op naamkundige gronden kunnen vaststellen zeker vanaf de Karolingische tijd.

In de tweede plaats valt het op, dat het aantal aangetroffen geesten (d.w.z. structuren en al dan niet daarbij behorende toponiemen) in Noord-Holland veel talrijker is dan in Zuid-Holland.

En in de derde plaats zijn de meeste geesten in Noord-Holland ontbloot van zowel hun *nollen* (lage duintjes) als hun bosopstanden, en dus volledig in cultuur gebracht, terwijl dat proces van afgraven in Zuid-Holland in het midden van de 17de eeuw nog in volle gang is. Zelfs binnen de omgrachting van Den Haag bevinden zich in 1649 nog *klingen*, zoals de duintjes hier worden genoemd. Bij plaatsen als Voorhout en Noordwijk-Noordwijkerhout moeten we dus constateren, dat de duinontginningen hier vanaf de vroegste vermelding van deze plaatsen in een heel traag tempo zijn voortgegaan.

Wat de bebossing van die oude duingronden betreft, weten we dat die aan het begin van de 16de eeuw in heel Holland al vrijwel was verdwenen. Vroege kaarten geven nog restjes bos

aan bij Heemstede ('s-Gravenbergerbosch en Het Bosch of de Oude Hout), Heemskerk (Marquette) en Egmond ('s Gravenbosch). Volgens botanici zijn bij Bergen en Schoorl, en op sommige landgoederen rond middeleeuwse kastelen (Teijlingen, Keukenhof) nog resten van de oude vegetatie in stand gebleven. De bossen rond de buitenplaatsen en de stadsbossen bij Alkmaar, Haarlem en Den Haag zijn alle nieuw aangelegd vanaf het eind van de 16de eeuw. Dat deze laatste vaak met *Hout* worden aangeduid is een verwijzing naar de vroegere toestand, waaraan ook namen als Voorhout, Noordwijkerhout, Aerdenhout, Den Hout bij Heemstede en de Grote en Kleine Houtweg tussen Beverwijk en Velsen herinneren. Niet voor niets ontleent het gewest zijn naam *Holtland* aan het (grafelijke) bosdomein dat de grens tussen Rijnland en Kennemerland vormde. Waar in deze context het enkele malen genoemde *Suithardshaga* moet worden gezocht, is nog altijd een raadsel. Dit bosdomein van een verder onbekende Swithard moet een duidelijk herkenbare markering zijn geweest, maar iedere poging tot localisering is tot dusverre gestrand. Misschien moeten we het toch in de buurt van Aerdenhout zoeken – het enige *hout*-toponiem waarvoor wij ook geen duidelijke naamsverklaring hebben?

Toelichting bij het overzicht

De 70 geesten worden globaal beschreven van noord naar zuid. Ze beginnen bij Camp (het huidige Camperduin) en lopen in Noord-Holland door tot en met Heemstede. In Zuid-Holland worden twee regio's meer cirkelvormig beschreven: eerst Rijnland van Oegstgeest via Lisse naar Noordwijk, dan het zuidelijk deel van Rijswijk via Voorschoten en Den Haag naar Naaldwijk. Ze zijn gegroepeerd per ambacht dan wel kerkdorp, en soms in combinatie van meerdere dorpen. Deze werkwijze is ingegeven door de overweging, dat de oorspronkelijke parochie-indeling meestal de grondslag is geweest van de gerechtelijke indeling, en nederzettingshistorisch een zekere eenheid bepaalt. De versnippering in ambachten (zoals heel sterk in b.v. Schoten) is in het algemeen een verschijnsel van later tijd – vooral de 14de en 15de eeuw. Ook zijn sommige nederzettingsstructuren zo sterk met elkaar verweven, dat ze beter in samenhang kunnen worden behandeld. Dat geldt niet alleen voor moeder- en dochterdorpen (zoals Noordwijk en Noordwijkerhout) maar ook voor onderdelen van grotere landschappelijke eenheden (zoals Schoorl en Groet of Rijswijk en Voorburg). Een en ander heeft geleid tot de volgende indeling:

Noord-Holland

Schoorl en Groet: 1. Camp. 2. Hargen Hofland. 3. Hargen Neergeest. 4. Hargen Utergeest. 5. Hargen Bovengeest. 6. Groet. 7. Catrijp. 8. Buitenduin - 't Geestje. 9. Hoge Geest.

Bergen: 10. Oudburg - Noordergeest. 11. Zanegeest. 12. Baakmeergeest. 13. Westdorper- en Zuidergeest. 14. Oostdorpergeest.

Wimmenum en Egmond: 15. Wimmenum. 16. Dronkgeest. 17. Legegeest. 18. Limmerweg - Zuiderdijkje.

Sint Pancras en Koedijk: 19. Vronen - St Pancras. 20. Huiswaard.

Oudorp: 21. Oudorp.

Alkmaar: 22. Alkmaar - De Geest.

Heiloo: 23. Heiloo. 24. Boekel.

Limmen: 25. Limmen. 26. Dampegeest.

Bakkum en Castricum: 27. Noord-Bakkum. 28. Zuid-Bakkum. 29. Zeerijdsdijkje. 30. Noordendergeest. 31. Schilgeest. 32. Blankgeest. 33. Castricum. 34. Heemstede.

Akersloot: 35. Hongeest. 36. Kerkgeest.

Uitgeest: 37. Groot- en Klein-Dorreveest. 38. Wester- en Oostergeest.

Heemskerk: 39. Heemskerk.

Beverwijk: 40. Beverwijk - Hofland.

Velsen: 41. Velsen - Hoge Geest. 42. Velserhey. 43. Smaelgeest. 44. Daergeest. 45. Hofgeest.

Schoten en Haarlem: 46. Schoten. 47. Haarlem.

Heemstede: 48. Groote Geest. 49. Kleine Geest. 50. Den Hout.

Zuid-Holland

Oegstgeest: 51. Oegstgeest (met randgeesten). 52. Poelgeest.

Warmond: 53. Warmond.

Sassenheim: 54. Sassenheim.

Lisse: 55. Wassergeest - Lisse.

Voorhout: 56. Elsgeest. 57. Teijlingen. 58. Voorhout.

Noordwijk en Noordwijkerhout: 59. Noordwijk - Bronsgeest. 60. Noordwijkerhout.

Rijswijk: 61. Rijswijk.

Voorburg: 62. Voorburg.

Voorschoten: 63. Voorschoten.

's-Gravenhage: 64. 's-Gravenhage.

Wassenaar: 65. Wassenaar.

Monster: 66. Monster. 67. Geest. 68. Grootte Geest.

Naaldwijk: 69. Naaldwijk – Geest - Hoge Geest. 70. Grote en Kleine Geest.

BRONNEN EN LITERATUUR

1. Kaarten, kaartboeken, atlassen

Kaarten, gealfabetiseerd op de achternaam van de maker

[NA = Nationaal Archief, RAA = Regionaal Archief Alkmaar]

- Anoniem, *Kaart van het dorp Rijswijk*, eind 16de eeuw [NA Hingman 2400].
- Adriaen Anthonisz, *Kaart van de bedijkte Bergermeer*, 1568 [RAA].
- Floris Balthasarsz van **Berckenrode**, *Kaart van Rijnland*, 1615.
- Floris Balthasarsz en Balthasar Florisz van **Berckenrode**, *Kaart van Delfland*, 1611.
- J. **Blaeu**, *Kaart van 's-Gravenhage*, 1649.
- Jacob **Coenraedts**, *Kaart van een perceel land onder Voorburg*, 1560 [NA Hingman 4195].
- Jacob Aertsz **Colon**, *Kaart van Rijswijk*, 1647.
- J. **Cruquius**, *Kaart van Delfland*, 1712.
- J. Pz **Dou**, *Kaart van een perceel land onder Voorburg*, 1623 [NA Hingman 4708].
- J. **Dou**, *Kaart van het Hoogheemraadschap van Rijnland*, 1647.
- id., *Kaart van het Hoogheemraadschap der Uitwaterende Sluizen*, 1660, 1745 [facsimile Alphen aan den Rijn 1970, 1980].
- id., *Kaart van de Heerlijkheid Bergen*, uitgegeven door J. Blaeu, 1662.
- Simon Meeuws van **Edam**, *Kaart van de onbedijkte Berger- en Egmondermeer*, 1540 [RAA, copie].
- **Kadastrale** minuten van Rijswijk (1819), Voorburg (1812-1819) en Voorschoten (1832) [NA].
- Simon **Storm** Gerritsz, *Kaart van een perceel land onder Voorburg*, 1571 [NA Hingman 4196].

Kaartboeken

- W.J. van den Berg, *Historisch kadaster van de Binnen-Egmondten 1-4*. Utrecht 1985.

- Id., *Kadastrale Atlas van Noord-Holland 1832. Deel 3: Bergen*. Haarlem 1990.
- *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000. I West-Nederland*. Groningen 1990.
- *Grote Historische topografische Atlas ca 1892-1914. Zuid-Holland, schaal 1:25.000*. Tilburg 2005, 2008-2.
- *Grote Historische topografische Atlas ca 1894-1933. Noord-Holland, schaal 1:25.000*. Tilburg 2006.
- *Grote Topografische Atlas van Nederland 1:50.000. I West-Nederland*. Groningen 1987.
- J. Kuyper, *Gemeente-atlas van Nederland*. 11 delen, Leeuwarden 1871. NB De meeste kaarten zijn eerder los gepubliceerd en zijn wat Noord- en Zuid-Holland betreft merendeels gedateerd op 1867.
- W. Siewerts en P. Glas, *Het land achter de Hondsbossche. Een cultuurhistorisch monument*. Met reconstructiekaarten van het grondbezit in de Hargerpolder in 1371, 1571 en 1682. Z.pl. [Petten/Schoorl] 2015.

2. Gedrukte bronnen en literatuur

- D. Aten e.a., *Geschiedenis van Alkmaar*. Zwolle 2005.
- H. Baas e.a., De geesten van Holland. Stand van kennis over de oude akkercomplexen op de strandwallen van Holland. *Historisch Geografisch Tijdschrift* 32 (2014), 131-150.
- A.A. Beekman, *Het dijk- en waterschapsrecht in Nederland vóór 1795*. 2 delen, 's-Gravenhage 1905, 1907.
- F. Beekman en L. van der Valk, Verrassende archeologische vondsten onder de voormalige camping Molenslag bij Ter Heijde. *Holland's Duinen*, april 2016 [geen paginering].
- G. van der Bent, G. van Ommering en R. van Rossum (red.), *Dwars door de Duinen. Een verkenningstocht van Den Haag naar Noordwijk*. Leiden 2002.
- M. van Bussel-Eijlander en R.C. Hol, *Inventaris van de oude archieven (tot 1895) van de Gemeente Wassenaar*. Wassenaar 1977.
- J.K. de Cock, *Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag*. Groningen 1965, Arnhem 1980.
- Helga S. Danner e.a., *Glossarium van waterstaatstermen*. Wormer 2009.

- Koen van den Driesche, *Eene merkelyke uitgestrektheid. De invloed van de fysieke geografie op de historische landschapontwikkelingen in de Castricumerpolder*. Groningen 2016.
- C.N. Druiven, *De hofstede Dampegeest onder Limmen: de geschiedenis van dit huis en zijn bewoners*. Limmen 2012.
- W.A. Fasel, *Het stadsarchief van Alkmaar 1254-1815. Deel 2: regesten*. Alkmaar z.j. [1976].
- Id., *Verzamelinventaris I*. Alkmaar z.j.
- S.J. Fockema Andreae, *Warmond, Valkenburg en Oegstgeest*. Dordrecht 1976.
- *Fontes Egmundenses*. Ed. O. Oppermann, Utrecht 1933.
- Goederenlijst van de Utrechtse Sint Maartenskerk (Domkerk). *Oorkondenboek Sticht Utrecht I*. Ed. S. Muller, Utrecht 1925, nr 49.
- Bob van de Graaf (red.), *Straatnamen in Bergen door de eeuwen heen*. Bergen NH 2003.
- P.A. Henderikx, *De beneden-delta van Rijn en Maas. Landschap en bewoning van de Romeinse tijd tot ca 1000*. Hilversum 1987.
- A.M. Hulkenberg, Akervoorde. *Jaarboek Oud Leiden* 1984, 155-169.
- *Informacie up den staet faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant en Vrieslant*. Ed. R. Fruin, Leiden 1866.
- S. Jelgersma e.a., The coastal dunes of the Western Netherlands: geology, vegetational history and archeology. *Mededelingen Rijksgeologische Dienst, N.S. 21* (1970), 93-167.
- F. Kerdijk, *Haagse straatnamen*. Den Haag 1948.
- A. de Klerk, *Bouwen aan de Hofstad*. Delft 1998.
- H. Koot, *Opgegraven. Archeologisch onderzoek in Rijswijk*. Rijswijk 2008.
- Vincent J.W. Krah, *Waar komt die naam vandaan? De straat-, veld- en waternamen van Uitgeest*. Uitgeest z.j. [1977].
- R.E. Künzel, D.P. Blok en J.M. Verhoeff, *Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200*. Amsterdam 1988.
- M. van der Mast, R. van Lit en C. Nigten, *Geschiedenis van Den Haag in vogelvlucht*. Amersfoort 2016.
- A.H. Meijer, *Straatnamenboek van Noordwijk. Noordwijks Historie vanuit de straatnaam*. Hilversum 1992.

- *Oorkondenboek van Holland en Zeeland I-V*. Ed. A.C.F. Koch e.a., 's-Gravenhage 1970-2005.
- Henk Oostendorp, *Het straatnamenboek van Heiloo*. Heiloo 2003.
- Dirk Parleviet, Holland – in het veen of langs de kust? *Holland* 36 (2004), 2-11.
- A. Schermer, *De Hoge Geest. Schoorl's kleinste natuurgebied*. Schoorl 1985.
- C. Streefkerk (red.), *Heiloo voor en na Willibrord*. Heiloo 1995.
- M. van Tielhof en P.J.M. van Dam, *Waterstaat in stedenland. Het hoogheemraadschap van Rijnland voor 1857*. Utrecht 2006.
- J. Westenberg, *Kennemer Dijkgeschiedenis*. Amsterdam/London 1975.
- M. IJsselstijn en Y. van Mil, *Atlas van het Westland. 10.000 jaar ruimtelijke ontwikkeling*. Bussum 2016.
- F.D. Zeiler, *Hoog en Vrij. Schetsen uit de geschiedenis van de Heerlijkheid Bergen tot 1798*. Schoorl 1986.
- Id., *Nollen – krochten – blinken. Duintoponiemen tussen Wijk aan Zee en Camperduin*. Z.pl. [Bloemendaal] 1995.
- Id., *Hel en Paradijs. Duintoponiemen in Zuid-Kennemerland*. Velsbroek 2008.
- Id., De Binnenweg als historisch fenomeen. In: J. Verschoor (red.), *Binnenweg en Raadhuisstraat. Van 'wildernisse' tot winkelstraat*. Heemstede 2010, 30-48.
- Id., Geestverschijningen in het HGT? Een reactie op H. Baas e.a., De Geesten van Holland (zie hierboven). *Historisch Geografisch Tijdschrift* 33 (2013), 106-109.
- Id., *'Geesten' in Noord-Holland. Een poging tot herijking*. Rapport voor de RCE, Bergen NH 2016.
- Id., *'Geesten' in Zuid-Holland*. Rapport voor de RCE, Bergen NH 2017.

OVERZICHT TOPONIEMEN EN ALGEMENE VERMELDINGEN VAN GEESTEN

Afkortingen

Blaeu: Kaarten uitgegeven door J. Blaeu in 1649 (Den Haag) en 1662 (Bergen).

Cruquius: Kaart van Delfland door J. Cruquius, 1712.

Dou: Kaart van Rijnland door J. Dou, 1647.

FE: Fontes Egmundenses.

Floris B.: Kaart van Delfland door Floris Balthasarsz en Balthasar Florisz, 1611.

Hist.Ver.: Historische Vereniging.

Kad.: Kadastra(a)l(e).

OAW: Oud-Archief Wassenaar.

OHZ: Oorkondenboek van Holland en Zeeland.

R: Regest.

TK: Topografische Kaart, 1839 – 1986.

US: Kaart van het Hoogheemraadschap der Uitwaterende Sluizen, 1660 en 1745.

Z.d.: Zonder datum.

De overige verwijzingen zijn die naar de betreffende auteur of hoofdwoord van de titel (zie literatuurlijst).

1 – 9. Schoorl en Groet

Campergeest

1371: Campergeest [Siewertsen].

1682: Camper Neergeest, Camper Bovengeest, het **geestlant** in Hogeduijne [idem].

1730: Camper geest [De Cock p 217].

Harger Geest

1371: Harger Neergeest, Harger Uutergeest [Siewertsen].

1571: Harger Neergeest, Uutergeest [idem].

1682: Harger Neergeest [idem].

1730: Benede geest, Boove geest, Warge geest [De Cock p 217].

Verklaring: hoger of lager ligging; de naam 'Warge' lijkt een verbastering van 'Harger'.

't Gees(t)je

Deze naam is uit de volksmond bekend en komt voor op hedendaagse gemeentekaarten.

Geestwetering

1648, 1745: Geest wetering [US].

Verklaring: sloot langs de voet van de strandwalgronden tussen Damweg en Smeerlaan, bedoeld om het duinval op te vangen.

Hoge Geest

Kleine hoogte onder Aagtdorp [Schermer 1985].

Verklaring: hoge ligging ten opzichte van de (vermoedelijk deels afgezande) omgeving.

10 – 14. Bergen

1514: “Ende es den ban van hueren dorpe groot omtrent 890 mergen sonder **t geestlant**, dat groot es 35 mergen, en dat veel van den conijnen geeten wort. Seggen voorts dat van den 890 mergen voors., twelck weylant ende hoylant geheeten es, ende behoort den inbuyeren van den voors. dorpe van Berghen in eygdomme niet toe boven de 20 of 35 mergen. (...) Ende aengaende tvoorn. **geestlant**, daer van en behoort den buyeren maer een driedeel.” [Informatie].

Zuidergeest

1857-58: Zuidergeest [TK].

In de 19de eeuw gebruikelijk voor de aanduiding van de brede strandwal ten zuiden van het dorp tot aan de Nerdijk, die toen in gebruik was voor tuinderijen en voor het houden van kleinvee en pluimvee.

Bij de officiële straatnaamgeving werd rekening gehouden met deze aanduiding: Geestweg in 1904, Verlengde Geestweg en Midden Geestweg in 1920 [VdGraaf 2003].

Middelgeest

1295: “Jin Berghen. Dat lant dat men hiet Nievenne ende Middelgheest vinden wi den grave.” [OHZ 3031].

1745: Mijlegeeste [Zeiler 1986].

NB De straatnaam Midden Geestweg (ook: Middengeestweg) is in 1920 gegeven aan een weg die midden over de Zuidergeest loopt, maar deze naam houdt geen verband met de vermelding in 1295.

Noordergeest

Benaming van het land ten noorden van het dorp Bergen, ongeveer tussen de Doodweg (Russenweg) en de Notweg; vooral gebruikelijk in de 18de en de 19de eeuw [Zeiler 1986].

Zanegeest

1376: Zaandergeesterkerksteeg [Zeiler 1986].

1461: Zanegeest [idem].

1613: Saenegeest [idem].

1662: Saenegheest [Blauw].

1857-58: Zanegeest [TK].

Verklaring: ‘Zane’ lijkt een waternaam, maar een dergelijk toponiem is niet in deze omgeving aangetroffen; mogelijk is het een vernoemings- of herkomstnaam.

Baakmeergeest

1662: Baeck Meer Geest [Blauw].

Verklaring: mogelijk vernoemd naar het meertje, dat in de uitloop lag van de Dorpsbeek (Molensloot van de Zuurvenspolder) direct ten zuiden van deze geest. Vgl de nog bestaande naam Baakmeerdijk (1662 Baeckmeerdijck).

15 -18. Wimmenum en Egmond

Wimmenum

Z.d.: Legeest, Lege Geest: Weid bij de --, Oostende op de --, Legeesterweid (Schulpweg) [VdBerg p 1323].

Verklaring: de vorm 'leeg' is een variant voor 'laag'.

Z.d.: Dronkgeest (Nattelaan) [VdBerg p 1325].

Verklaring: naam ingegeven door de lage ligging, waardoor het gebied op zeker moment 'verdrongen' is.

Limmerweg – Zuiderdijkje

1602-1726: **Geestland** in de Droonen (tussen Heereweg en Limmerweg) [VdBerg p 1121]

19 – 20. Sint Pancras en Koedijk

Vronergeest

1289: "universitas civium manentium in Vronlegeist" [OHZ 2379, 2380].

1319: "dat die gheest van Vroenen (...) dicken ende wateringhen maken zal" [Beekman p 637].

Verklaring: **geestland** behorende bij Vronen, oorspronkelijk Vroonlo, uit vron, 'koningsgoed' en lo, 'bosweide'.

NB De namen Achtergeestpad en 'De Geist' (buurthuis) komen voor op hedendaagse gemeentekaarten.

Huiswaard

1662: De geest [Blaeu].

1745: Huyswaerder Geest [US].

22. Alkmaar

De Geest

1540: Over die Gheest [Meeuws].

1556: "een croft land (...) gelegen over de Geest in de ban van Alcmaer" [Fasel R 204; vgl R 247, 280, 356, 508, 509, 683, 697, 703, 729 en Verz.inv. R 203, 295].

1587: "een kroft geestland, gelegen op de Geest in de ban van Alcmaer" [Fasel R 485].

1785: "een kroft geestland in de Barnebroeck (= Varnebroek)" [Fasel R 1031].

Z.d.: Geestmolen, Geestmolenpolder, Geestmolentocht, Geestbos, Overgeesterweg [VdBerg p 1322].

23 – 24. Heiloo

Geest

1589: twee stukken land in de ban van Heyloe, het ene (...), het andere stuk, groot ca 1100 roeden, gelegen **aan de Geest** [Fasel R 489].

Noordergeest

Alleen indirect bekend via de straatnaam 'Noordergeesterstraat' (1953), afgeleid van de veldnaam Noordergeestcamp [Oostendorp p 77].

Ook de straatnaam 'Zuidergeeststraat' dateert uit 1953 en is gevormd naar analogie van de Noordergeeststraat [Oostendorp p 123].

De straatnaam 'Geestakker' is afgeleid van een veldnaam van een perceel behorende tot het bezit van het Heilige Geestgasthuis in Alkmaar, en heet in 1727 nog d'Heijlige geestweid [Oostendorp p 41].

NB De landerijen van het klooster De Blinken op de nw-zijde van de strandwal werden na de confiscatie in 1571 onderscheiden in 'weylanden' en 'croften' [Streefkerk e.a. p 104].

Boekel

1745: Boeckeler Gheest [US].

Verklaring: de naam komt van boeck, 'beuk' en lo, 'bosweide'.

25 - 26. **Limmen**

Dampengeest

1745: Dampengeest [US].

Verklaring: vermoedelijk 'gedempt' of 'drooggelegd' land, mogelijk alleen een huisnaam.

27 - 34. **Bakkum en Castricum**

Noordendergeest

Z.d.: Noordendergeest [VdDriesche p 55].

Verklaring: genoemd naar de daar gelegen buurt aan de noordzijde van het rechtsgebied van Castricum.

Schilgeest

Ca 1850: Schilgeest [VdDriesche p 55].

Verklaring: mogelijk een verbastering van 'schilpgeest', mogelijk ook vernoemd naar een daar gelegen ondiepe geul.

Blankgeest

1585-1782: Blanckgeest, Blankgeest [VdDriesche p 56-57].

Verklaring: mogelijk zo genoemd vanwege de ondergrond van wit zand.

Castricum – Korte Geest

1385: een stuk land bij de kerk "op de Korte geest" [VdDriesche p 59].

Heemstede

Z.d.: Geestweid, Geesten, Geestjes [VdDriesche p 53-55].

35 – 36. Akersloot

Hondegeest

12de eeuw: “in Hondegest terram decem unciarum” [FE p 76]; “de Hundegheest 45 uncie” [FE p 89].

Verklaring: waarschijnlijk pejoratief voor relatief slechte grond.

Kerkgeest

12de eeuw: “de Kerkgheest 46 uncie” [FE p 89].

1745: Kerckgeest [US].

Verklaring: hier stond de dorpskerk.

NB De tussen de beide geesten gelegen smalle strandvlakte is bebouwd onder de naam Binnen Geesterpolder.

37 – 38. Uitgeest

Dorregheest

12de eeuw: “in Thorengest tres uncias et novem denarii” [FE p 74]; “in Thorengest est abbatis hem” [FE p 93].

1292: Donregheest [OHZ 2703].

Verklaring: thoren is ‘doorn’ met woekervocaal [Lexicon]; samentrekking van ‘t hoorne, ‘hoek’ [Krah p 3].

Uitgeest

12de eeuw: “de Asthusa en Ekkerslote et in Hutgheest mutata” [FE p 74].

1105-1120: Burchardus de Uytghest [FE p 78]; “terram in Hutgehest” [FE p 79].

1130-1161: “unam fiertel, que iacet in Uytghesterbruch” [FE p 81].

1292: Vtgheest, VVtgheest [OHZ 2703].

Verklaring: ut is ‘buitenwaarts gelegen’ [Lexicon]; een populaire verklaring is eenzelfde als ‘Endegeest’, men gaat hier ‘van de geest af.

Geesterweg

Weg langs de westrand van Uitgeest [Krah p 11].

Geest

Gedeelte van de Middenweg richting Kleis [Krah p 11].

Wester- en Oostergeest

12de eeuw: “in Westengheest dimidium fiertel **seminarie terre** (= zaailand)” [FE 93].

1630: Westegeest [Krah p 18].

17de eeuw: Oost- en westgeest, “of te Langebuerte ende berghe” [idem].

1907: Westergeestweg (zw gedeelte van de weg langs de oostrand van Uitgeest) [Krah p 18].

Vgl De Cock p 175, die de kerk aanwijst als de grens tussen de Wester- en de Oostergeest.

NB De veldnamenkaart bij Krah vermeldt percelen op de geesten veelal als 'croft'.

41 – 45. Velsen

Hoge Geest

12de eeuw: "unam fiertellam iacentem in Velson in loco qui dicitur Hohegheest et persolventem duas uncias" [FE p 88].

1395: **korentienden**, zich uitstreckende van "ter Beeke" tussen Daergeest en Smaelgeest tot het "ander eynde scheyt tot der Beeke tussen Hogegeest ende Adrichem ende alzo de grote wech gaat ter kerke" [De Cock p 133].

1648, 1745: Hogegeest [US].

Verklaring: blijkbaar opvallend hoog gelegen ten opzichte van de omgeving.

Smaelgeest

12de eeuw: "dimidiam fiertellam iacentem in Velsen in loco qui dicitur Smaleghest persolventem viginti octo denarios" [FE p 87]; "dimidium mansum super Smelengheest (...) dimidium mansum super Smelengheest **terre ararie** (= bouwland)" [FE p 88].

1227: "totem decimam in Houetwere et totam decimam in Smalengest apud Velsen" [OHZ 468]. NB: het gaat hier vrijwel zeker om **korentienden**.

1395: Smalgeest [De Cock p 133].

1612: een stuk geest of **teellant** ca 4 hont, gelegen onder Velsen in Smaelgeest [De Cock p 133].

1684, 1745: Smaelgeesten [US].

Verklaring: smalle strook aan de noordzijde van een zandtong, van de aangrenzende geest (Daergeest) gescheiden door een 'beek' of duinrel.

Daergeest

12de eeuw: "et super Darengheest pasquam septem dimidiam vaccarum in pasqua (...) mansum plenum super Darengheest" [FE p 88]. NB: het gaat hier om 'koeweiden'.

1395: Darengheest [De Cock p 133].

1684, 1745: Aergeest [US].

Verklaring: evenals Dorregeest onder Uitgeest afgeleid van 'doorn(struik)', dan wel afgeleid van de persoonsnaam Daro [Lexicon].

Hofgeest

1227: mogelijk identiek met Houetwere [OHZ 468].

1684, 1745: Hofgeest [US].

1892: Hofgeest [TK].

Verklaring: behorende bij een hofhorig goed.

NB De in 1299 [OHZ 3440] genoemde Hofghieste waarvan de halve tiend door de abt van Egmond in achterleen wordt gegeven, ligt vermoedelijk in Zuid-Holland.

48 – 50. Heemstede

Grote en Kleine Geest

1647: Groote Geest [Dou; De Cock p 130-131].

Ten zw ervan lag een gebied dat Kleine Geest werd genoemd [Zeiler 2010].

51 -52. Oegstgeest

Oegstgeest

Ca 925: "in Osgeresgest III <mansa>" [Goederenlijst].

1259: Oestgeest [OHZ 1207]. *Zie verder onder Poelgeest.*

Ca 1295: "apud Oesghest enen morghen weidelands, ende vier hont **ghestlants**" [Beekman p 647].

1850-51: Oegstgeest [TK].

Verklaring: Osger is persoonsnaam [Lexicon].

Husingesgest

Ca 925: "in Husingesgest III <mansa>" [Goederenlijst].

Verklaring: Hussing is persoonsnaam [Lexicon].

Rijngeest

1850-51: Rijngeest [TK].

Verklaring: gelegen aan de westzijde van de strandwal van Oegstgeest-Leidsche Buurt, in de richting van de Oude Rijn.

Voorgeest

1874/88: Voorgeest [TK].

Buurt tussen Rijngeest en Endegeest.

Verklaring: mogelijk pendant van de naam Endegeest.

Endegeest

1850-51: Endegeest [TK].

Verklaring: gelegen aan het zuidelijk uiteinde van de strandwal van Oegstgeest; huisnaam.

Poelgeest

Ca 925: "in Polgest II <mansa>" [Goederenlijst].

12de eeuw: "terram in Polghest tres uncias solventem; de Polghest (...) domum suam et terram inibi iacentem singulis annis persolventem 11 uncias" [FE p 80]; "terram 2 solidos persolventem, que iacet in Pulghest" [FE p 81]; "terram in Polgheest iacentem et persolventem singulis annis tres libras" [FE p 86]; "in Poelgheest cum sedecim libris et dimidia (...) terram habentem falcacionem quinque hominum et pascuam quinque vaccarum et dimidie et **ghiestlant** ipsius" [FE p 87].

1259: Polegeest, Polgeest; ruiling van o.a. "decem vaccarum vennorum qui dicuntur coienvennen et quinqque et dimidii **agrorum geestlandes** inter Polegeest et Oestgeest iacentium et septem coienvennen aggeri de Polgeest adiacentium necnon et trium mensurarum que dicuntur atmaden ultra paludem de Polgeest" [OHZ 1207]

1276: "Polengeist (...) curtim de Pole" [OHZ 1724, 1725].

1850-51: Poelgeest [TK].

Verklaring: pol is 'poel', vermoedelijk dezelfde als de Poel die aan de noordoostzijde van de strandwal loopt. Vgl nog de 12de-eeuwse omschrijving "in Poel (...) terram, que dicitur Poel, quam aqua circumfluit (...) ad eundem Poel pertinet terra fenaria (...) quantum possunt viginti septem homines in una die falcare." [FE 86, 87] Het gaat hier dus om een veeneiland bij het later zo genoemde Abtspoel op de noordpunt van de strandwal.

NB:De in 1259 genoemde 'agger' is vermoedelijk de Hofdijk, de 'curtis' van 1276 zal het goed (de hof) Oud Poelgeest zijn.

54. Warmond

Oostergeest

1850-51: Oostergeest [TK].

Verklaring: gelegen ten (noord)oosten van de dorpskerk.

55. Lisse

Westgeest

1647: Westgeest [Dou].

Verklaring: gelegen ten (noord)westen van de dorpskerk.

Wassergeest

Ca 1660: Wassergeest [vTielhof/vDam p 231].

Verklaring: onduidelijk, mogelijk variant op 'Westergeest' of aanduiding van 'aangewassen' (aangegroeid) land; in het laatste geval zou het om een lage ontginningsgeest gaan.

56 – 58. Voorhout

Elsgeest

1647: Elsgeest [Dou].

1850-51: Elsgeester polder [TK].

1981: Polder Elsgeest [TK].

Verklaring: de naam is afgeleid van een begroeiing met elzen, daar het een smalle en relatief lage geest betreft.

Voorhout

1647: Voorhouter Gheest [Dou].

Verklaring: afgeleid van de dorpsnaam, die gelezen moet worden als 'het voorste gedeelte van het grafelijk bosdomein', gezien vanuit Sassenheim-Teijlingen.

59 – 60. Noordwijk

Bronsgheest

1647: Bronsgheest, Bronsgheester Wegh [Dou].

Verklaring: vermoedelijk genoemd naar de kleur van de grond en/of de begroeiing ter plaatse; een verwijzing naar 'brunst, crematieplaats der heidenen in een ver verleden' [Meijer 1992] is nogal onwaarschijnlijk.

Noordwijk of Noordwijkerhout

Ca 1295: "te Nordike (...) een pont gheets aen lande op der **gheest**" [Beekman p 637].

Noordwijkerhout

1514: "dat zy in als hebben 1000 mergen lants (...) daerof de 13 mergen broucklant zijn (...) ende tsurplus is **geestlant**, dat hem geheel verdorven wort van conijnen" [Informatie p 284].

1647: Noordwijkerhouter Gheest [Dou].

1850-51, 1981: Noordwijkerhoutsche Geest [TK].

NB: In 1850-51 benaming voor een groot deel van de met bos en bouwland bedekte strandwal tussen Noordwijkerhout en Noordwijk Binnen; in 1981 wordt ook het noordelijk deel van de Noordzijdepolder daartoe gerekend.

Verklaring: afgeleid van de dorpsnaam, die oorspronkelijk 'Northgo' (streek benoorden de Rijn) luidde.

61. Rijswijk

Geestbrug

1712: Geest B<rug> [Cruquius].

Verklaring: de naam is al ouder dan de 18de eeuw, maar aan welke geest die refereert (Rijswijk of Voorburg) is niet duidelijk. Mogelijk werd de Trekvaart naar Den Haag, waarover deze brug ligt, ter plaatse ook 'Geest(wetering)' genoemd, zoals in Alkmaar eveneens het geval was.

62. Voorburg

1514: "Ende de mergen es waerdich, deen deur dander, te weten de 262 mergen in den polre, dat tbeste lant es (...) Ende tander lant es **geest** ofte verdolven veen (...) dat toegemaict es (...) ende dat verdolven (...) omme dat weder toe temaicken." (Informatie).

NB: 'Toemaken' is het aanbrengen van bagger, mest of (in het veen) zand om de kwaliteit van de grond te verbeteren.

1571: "De **gheest** A 1 m 425 r (...) Dat **gheestlant** B 840 r" [kaart Simon Storm].

63. Voorschoten

Adegeest

1832, 1903: Adegeest [Kad. Minuut, TK].

Tevens naam van een 20ste-eeuwse nieuwbouwwijk.

Verklaring: mogelijk afgeleid van de persoonsnaam Ade of Ada.

Almensgeest

1369: Hoeve Almansgeest [info Hist.Ver.].

1832: Allemansgeest [Kad. Minuut].

NB: In 1829 herdoopt in 'Berbice'.

Verklaring: mogelijk uit 'algemeen' en dan wellicht oorspronkelijk een soort meente.

Boschgeest

Naam voor een 20ste-eeuwse nieuwbouwwijk; herkomst niet duidelijk.

64. 's-Gravenhage

De Geest: nog bestaande, korte straat in de wijk Kortenbos (Torenstraat-Slijkeinde) en naam van een buurthuis [Kerdijk 1948].

Verklaring: algemene aanduiding, vgl Alkmaar, Monster en Naaldwijk.

65. Wassenaar

1669: Persijnse Geest [OAW 452].

Verklaring: naar het huis Persijn en de gelijknamige familie.

Geestwetering

1455: begrenzing, parallel lopend aan de Zijlwetering [OAW 1709].

1630: begrenzing van land bij Huis te Pauw [OAW 1599].

NB: vgl de Geestwetering onder Schoorl en onder Naaldwijk.

66 - 68. Monster

1297: "tve morghen mitter woninghe **an de gheest** die him strecken oest ende west, die Hughe uten Campe waren." [OHZ 3290, vgl 3153].

NB: Hughe was de zoon van Koenraad, heer van Monster en deed in 1291 afstand van zijn rechten op de kerk aldaar.

De Geest

1611: De Gheest [Floris B].

1712: Geestwijck (enig huis op deze Geest) [Cruquius].

Verklaring: algemene naam, vgl Alkmaar, 's-Gravenhage en Naaldwijk.

Grote Geest

1712: De Groote Geest [Cruquius].

Verklaring: blijkbaar ter onderscheid van de oudere 'Geest' (zie hiervoor), die ook een stuk kleiner was; het gaat om een jongere ontginningsgeest.

NB: Op de kaart van Cruquius van 1712 worden de nollengronden ten nw van Monster, onder Loosduinen, aangeduid als **Klingen en Geest Landen**.

69 – 70. Naaldwijk

Hustingest – Litlongest – Langongest

Ca 925: “in Hustingest III <mansa> - in Litlongest III <mansa> - in Langongest mansus et dimidia” [Goederenlijst].

Verklaring: Husting is vermoedelijk persoonsnaam (vgl Husingesgest onder Oegstgeest). De beide andere zijn ‘luttel’ (klein) resp. lang van vorm.

De Geest

1849-50: De Geest [TK].

Gebied aan de westzijde van Naaldwijk.

1902: Geestweg voor een deel van de weg naar Monster [TK].

Op hedendaagse kaarten komt aan deze weg ook een Hoge Geest voor; verdere gegevens ontbreken.

Verklaring: algemene aanduiding, vgl. Alkmaar, 's-Gravenhage en Monster.

Grote en Kleine Geest

1611: De Grote Geest – Clene Geest [Floris B].

Verklaring: groter en kleiner deel van lage ontginningsgeest; een verband met de Litlongest is niet waarschijnlijk.

Geestvaart

1849-50: Geest Vaart [TK].

Wetering door de Heen- en Kerktiend ten w van Naaldwijk; dit gebied heet op de TK van 1981 de Heen- en Geestvaartpolder.

Vermeldingen van geesten buiten de inventarisatie

Rinnegom

1604-15: 1139 roe **saatlant** bewesten de Hogedijk op de Rinnegommer Geest [VdBerg p 664].

1832: Rietwilswegje of Lijwegje naar het Zuidoost, scheiding tussen de Rinnegommer Geest ten westen en het Zuidoost (behorende bij de Sammerspolder) ten oosten [VdBerg p 689].

Egmond Binnen

1605: **Geestland** bij Sint Aalberts Capelwerff [VdBerg p 1120].

1657: drie kroften land bij Sint Aalbertskerkhoff [VdBerg p 1121].

Geestmerambacht

1299: Gheest(er)manner ambocht [OHZ 3537].

De gewone verklaring voor deze naam van het veengebied dat in de 11de eeuw (1094) als ‘Scorlewalt’ bekend stond (Noord- en Zuid-Scharwoude en Oudkarspel) is dat het ontgonnen is door ‘geestmannen’, bewoners van de geestgronden van Schoorl en Bergen. In 1299 gold het als één van de vier districten van West-Friesland; later werd het de naam van een

polderdistrict. Het kreeg daarmee een grotere uitbreiding tot en met Warmenhuizen aan de noordzijde en Oudorp aan de zuidzijde.

Bloemendaal (Tetterode en Aelbrechtsberg)

1514: “<lasten> zoe wel van **den hoogen geestlande**, daer zy luttel prouffijts of hebben, mits dat die ofghegheten wert van den conijnen en wilt, ende oock bestuyvet van den duynen, als oeck van den laegen lande...” [Informatie p 24].

Spaarnwoude

1953: De Giest [De Cock p 136, 138].

Hillegom

1514: “Ende leyt tvoors. lant all onder water, mits tinbreeken van Sparendamme, uytgeset omtrent 100 mergen, **dat hoog geestlant ende duyn es.**” [Informatie p 320].

Vossemeer

1256: “t **saylant** dat men ghemeenlike t **Geestlant** heet...” [OHZ 1098].

Dit is tot nu toe de enige gevonden vermelding van ‘geestland’ buiten de kuststreek van Holland. De betreffende plaats ligt op de rand van de klei- en zandgrond. Het lijkt erop, dat hier een ‘Hollandse’ term is geïntroduceerd. Het gebied, nu gelegen in Noord-Brabant, behoorde destijds tot het Graafschap Holland.